

Bogdan Idzikowski*
Edyta Mianowska**

EDUKACJA KULTUROWA W OPINII JEJ REALIZATORÓW – UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW W RAMACH PROJEKTU „KULTURA TĘDY”

Projekt „Kultura Tędy”

Projekt „Kultura Tędy” był realizowany w latach 2016-2018 w województwie lubuskim jako regionalna część ogólnopolskiego programu „Bardzo Młoda Kultura”, finansowanego przez Narodowe Centrum Kultury. Regionalnym operatorem i dysponentem środków w ramach zadań regrantingowych było Regionalne Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze (RCAK).

Pierwszym etapem projektu rozpoczętego na początku 2016 roku było dokonanie diagnozy podmiotów, prowadzących edukację kulturową w województwie lubuskim. Na podstawie wskazań ekspertów (sędziów kompetentnych) stworzono listę podmiotów instytucjonalnych (osób prawnych) i indywidualnych (osób fizycznych) zaangażowanych w edukację kulturową, do których zespół badawczy skierował ankietę. W tym etapie badań sondażowych spośród wytypowanych 94 podmiotów kwestionariusze ankiety wypełniło 65 respondentów. Dane po opracowaniu statystycznym zostały zaprezentowane, omówione i skomentowane w raporcie z badań (*Raport z badań diagnostycznych...* 2016). Niniejszy tekst stanowi omówienie fragmentu badań przeprowadzonych latem 2016 roku wśród uczestników szkolenia (warsztatów) w zakresie edukacji kulturowej, adresowanego do osób, które swoją działalność zawodową lokują w tym obszarze edukacji i animacji. Byli to nauczyciele oraz animatorzy działający w środowiskach lokalnych i instytucjach kultury. W szkoleniu wzięli udział przedstawiciele różnych podmiotów – zarówno instytucji (osób prawnych) jak i grup nieformalnych. Wśród

***Bogdan Idzikowski** – doktor habilitowany nauk humanistycznych w dyscyplinie pedagogika, profesor nadzwyczajny, Uniwersytet Zielonogórski; zainteresowania naukowe: uczestnictwo w kulturze, animacja kultury, pedagogika społeczna, andragogika; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1021-5964>; e-mail: B.Idzikowski@wpss.uz.zgora.pl

****Edyta Mianowska** – doktor nauk humanistycznych w dyscyplinie pedagogika, Uniwersytet Zielonogórski; zainteresowania naukowe: metodologia badań społecznych, uczestnictwo w kulturze, kapitał społeczny, socjalizacja młodzieży; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0949-2641>; e-mail: E.Mianowska@ips.uz.zgora.pl

uczestników znalazły się również osoby zajmujące się edukacją kulturową w ramach działań prowadzonych indywidualnie. Szkolenie to, przeprowadzone przez Regionalne Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze, stanowiło integralną składową projektu *Kultura Tędy*. Wzięło w nim udział 25 edukatorów. Ta część badań miała charakter mieszany – ilościowo-jakościowy oparty na badaniach ankietowych oraz pogłębionych wywiadach. Mieszana strategia pozwoliła z jednej strony na dokonanie charakterystyki społeczno-kulturowej badanych uczestników warsztatów i powiązanie tych cech z prowadzoną praktyką w zakresie edukacji kulturowej, z drugiej na wniknięcie w sensy, jakie badani nadają swoim działaniom, rozumienia przez nich pojęcia edukacji kulturowej, rozpoznania metod i strategii edukacyjnych oraz zakresu świadomego doboru ich do swoich działań, opinii o barierach pracy edukatorów oraz wyłanianiu się indywidualnego oblicza ich praktyki edukacyjnej.

Badania kwestionariuszowe wykorzystwały tylko niektóre pytania skierowane do uczestników pierwszego etapu badań. Ich wybór został podyktowany celem badań prowadzonych w ramach drugiego etapu projektu. Diagnoza prowadzona wśród uczestników szkolenia służyła przede wszystkim opisowi tej grupy, zarówno z perspektywy indywidualnych zasobów edukatorów (cech społeczno-demograficznych) oraz ich aktywności na polu edukacji kulturowej, jak i specyfiki instytucji, w których są zatrudnieni (lub z którymi ściśle współpracują). Jednak ta charakterystyka stanowić miała jedynie tło swobodnych wypowiedzi badanych, w których definiowali autorskie rozumienie edukacji kulturowej i mogli wyrazić swoje stanowisko wobec całego spektrum zagadnień związanych z prowadzeniem edukacji kulturowej. Rozmówców poproszono również o ewaluację różnych aspektów szkolenia.

Oba badania – kwestionariuszowe i oparte na dyspozycjach wywiady swobodne ukierunkowane – zrealizowali przeszkoleni studenci pedagogiki w zakresie animacji kultury Uniwersytetu Zielonogórskiego: Sandra Stempniewska, Karolina Pachurka i Radosław Bajon.

Edukatorzy kulturowi

Charakterystyka społeczno-demograficzna edukatorów

Osoby biorące udział w szkoleniu to przede wszystkim kobiety (88%, mężczyźni 12%). Najliczniejszą była grupa wiekowa w przedziale 30-39 lat (połowa badanych, 52%). Jedna trzecia (32%) to uczestnicy powyżej czterdziestego roku życia. Najmniej liczni byli badani do trzydziestego roku życia (32%).

Badane osoby najczęściej (44%) realizowały swoje projekty edukacyjne w dużych miastach – Zielonej Górze lub Gorzowie Wlkp. (z wyraźną

dominacją Zielonej Góry). Mniej liczni byli przedstawiciele małych miejscowości – miast poniżej 20 tys. mieszkańców (28%) i wsi (16%), najmniejszą kategorię stanowili uczestnicy pochodzący z miejscowości średniej wielkości (12%).

Większość uczestników szkolenia zadeklarowała zatrudnienie lub ścisłą współpracę z instytucjami oświaty lub kultury. Ponad połowa (52%) związana jest z instytucjami oświaty, jedna czwarta (24%) z instytucjami kultury. Wśród innych podmiotów badani wskazali trzykrotnie organizacje pozarządowe/non profit (12%), dwukrotnie wymieniono uczelnie wyższe, jedna osoba współpracuje z niesformalizowaną grupą osób. Własną działalność gospodarczą związaną z edukacją kulturową prowadzą dwie osoby, a cztery są aktywne w tym obszarze jako przedstawiciele wolnych zawodów (animatorzy) i edukatorzy/wolontariusze. Uczestnicy szkolenia to na ogół osoby zawodowo angażujące się w edukację kulturową. Dla większości z nich (64%) aktywność ta lokuje się w głównym nurcie aktywności zawodowej. Zwykle jest to jedna z kilku głównych form ich pracy.

Najliczniejsza grupa badanych (44,0%) zajmuje się edukacją kulturową od roku do pięciu lat, a 28% jest aktywnych od 6 do 10 lat. Co piąty (20%) uczestnik zajęć deklaruje, że edukację kulturową prowadzi ponad 10 lat. Najkrótszy staż ma najmniejsza grupa uczestników (8%). Świadczy to o bogatym doświadczeniu zawodowym badanych.

Wszyscy uczestnicy szkolenia mieli wyższe wykształcenie. Dwie trzecie (64%) legitymowało się wykształceniem na poziomie magisterskim, a dwie osoby uzyskały stopień naukowy doktora (8%). Pozostali (28%) ukończyli studia licencjackie lub inżynierskie. W strukturze tej dominowali absolwenci profili humanistycznych: filologii polskiej (3), filologii germańskiej (1), filozofii (3), historii (1), politologii (1) i etnologii (1). Jedna trzecia (8 osób) ukończyła studia pedagogiczne, przy czym połowa z nich to absolwenci animacji kultury/społeczno-kulturalnej. Wśród badanych byli również absolwenci edukacji artystycznej (3), a także kierunków technicznych (3) i ekonomicznych (1).

Ponad jedna trzecia badanych (36%) ukończyła studia podyplomowe najczęściej o kierunku artystycznym (4) lub nauk społecznych (5). Ponad połowa (60%) edukatorów doskonalila swoje umiejętności biorąc udział w różnych szkoleniach i kursach. Najczęściej były to zajęcia podnoszące kompetencje w zakresie sztuk wizualnych, tanecznych i teatralnych oraz plastycznych. Pojedyncze wskazania dotyczyły udziału w kursie wolontariatu, pozyskiwania grantów i kursie językowym.

Co ważne, badani to nie tylko propagatorzy kultury, ale także jej czynni twórcy. Co czwarty z nich (28%) jest czynnym artystą, zarówno tworzącym,

jak i prezentującym swoje prace.

Zakres i obszary oraz formy działań edukatorów

W badaniach poszukiwano informacji o zakresie podejmowanych działań nakierowanych na edukację kulturową: w jakich obszarach/dziedzinach jest prowadzona, jakie przybiera formy, w jakich przestrzeniach i z kim jest realizowana. Ważna była także ocena takich działań i samoocena własnych kompetencji oraz oczekiwania edukatorów pod adresem różnych podmiotów.

Badani w większości współpracują z jednym podmiotem – instytucją oświaty lub kultury. Dwie osoby współpracują z dwoma podmiotami, dwie inne – z trzema. A zatem w aspekcie doświadczeń współpracy instytucjonalnej nie jest to grupa homogeniczna. Wniosek ten wzmacnia charakterystykę zróżnicowania instytucji oświaty i kultury pod względem specyfiki ich działalności.

Kolejną cechą ich działalności są działania edukacyjne – nauczanie w obszarze kultury lub sztuki. Taka aktywność jest głównym (48%) lub dodatkowym rodzajem działań (48%) niemal wszystkich podmiotów. Drugi najczęściej wskazywany obszar obejmuje działalność artystyczną, tworzenie, produkowanie dóbr kultury i sztuki. Animację w tym zakresie prowadzą dwie trzecie badanych podmiotów (64%), przy czym prawie dla połowy z nich (48%) jest to dodatkowy rodzaj działań. W dalszej kolejności jest działalność wystawiennicza i kuratorska (56%). Dla 28% badanych stanowi ona główny rodzaj działań, a dla 28% także dodatkowy.

Z profilu działań podejmowanych w zakresie edukacji kulturowej wynika, że uczestnicy szkolenia reprezentowali osoby prawne i fizyczne, których działalność w obszarze edukacji kulturowej skupia się przede wszystkim na edukacyjnej i twórczej aktywności, włączając w to prezentację efektów swojej pracy. Uczestnicy kursu częściej mają sposobność organizowania przedsięwzięć czy włączania się w przygotowanie projektów z zakresu edukacji kulturowej, których adresatami są indywidualni odbiorcy, a nie inne sformalizowane podmioty.

W profil działalności edukacyjnej wpisuje się także podział na obszary dziedzinowe. Stworzono listę dwudziestu dziedzin. Badani wskazywali głównie na animację kultury i/lub muzykę. Te zakresy wskazało 60% badanych. Ponad połowa swoje działania lokuje również w takich obszarach, jak: aktywność fizyczna (56%), video, nowe media, multimedia (56%), literatura, czasopisma, druk, opowiadanie (52%), taniec (52%). Niewiele mniej niż połowa deklaruowała prowadzenie działań w takich obszarach jak: nauka (48%), tradycja, pamięć, dziedzictwo niematerialne (48%), teatr (44%). Nieco rzadziej wybierano folklor, kulturę ludową (40%) i fotografię (40%). Pozostałe

obszary znalazły się w sferze aktywności mniej niż co trzeciego uczestnika szkolenia lub reprezentowanego przez niego podmiotu.

Widać, że działalność w zakresie edukacji kulturowej obejmuje całe spektrum dziedzin, a badani nie koncentrują się na jednym obszarze. Najczęściej (25%) wskazywano cztery obszary, a ponad połowa edukatorów zaznaczyła sześć lub więcej domen. Można skonkludować, że badani to osoby, które mają doświadczenia w pracy animacyjnej w wielu różnych dziedzinach kultury. W pracy zawodowej łączą aktywność zarówno w dziedzinach zbliżonych, jak i stosunkowo odległych pod względem artystycznego profilu.

W pracy edukatorów ważna jest prezentacja form podejmowanych działań. „Spośród różnych form działań edukacyjnych do tych, które pojawiają się najczęściej (zagregowane wybory odpowiedzi: *zawsze/we wszystkich działaniach, często/w większości działań, od czasu do czasu/w połowie działań*) zaliczyć należy: warsztaty (84%); systematyczne przebywanie ze sobą, rozmowa, współtworzenie (80%); lekcja, zajęcia z nauczycielem (72%); projekty tworzone przez uczestników (68%). Przy czym lekcje, zajęcia z nauczycielem pojawiają się *zawsze/we wszystkich działaniach* prawie połowy (48%) podmiotów reprezentowanych przez badanych, a 40% *zawsze/we wszystkich działaniach* realizuje zajęcia w formie systematycznego przebywania ze sobą uczestników, rozmów, współtworzenia. Z kolei w przypadku zajęć odbywających się w formie warsztatowej najczęściej wskazywaną odpowiedzią było: *często/w większości działań* (40%)” (*Raport z badań uczestników...* 2016, s. 12). W formach działań wykorzystywane są często zarówno te odwołujące się do tradycyjnych sposobów pracy (nauczyciel prowadzący zajęcia) (por. np.: Malewski 2010), jak i oparte na współpracy, współdziałaniu uczestników (tamże, a także: Słowińska 2017; Kargul 2012; Kargul, Słowińska, Gancarz 2004). Taka strukturyzacja działań może przesądzać o podmiotowym lub przedmiotowym traktowaniu uczestników. Badania ujawniły, że edukacja kulturowa jest prowadzona z wykorzystaniem wszystkich wymienionych form zajęć. Dominują formy interakcyjne współtworzone przez uczestników/adresatów (66%), rzadziej pojawiają się zajęcia zakładające bierny udział uczestników, jak: wykład, prelekcja, oprowadzanie (40%), festyn, piknik, event (48%), spotkanie z zaproszonym gościem (52%), konkurs, olimpiada, przegląd z nagrodami. Stosunkowo rzadko pojawia się korzystanie z internetu. Zajęcia z wykorzystaniem zasobów sieci proponowane są jedynie przez 36% uczestników szkolenia. To ustalenie jest ważne ze względu na teoretyczne założenia programu Bardzo Młoda Kultura, które koncentrowały się na redefinicji pojęcia edukacja kulturowa i poszerzeniu jej zakresu, obszaru i form pracy o nowe media i współtworzenie społeczności sieci. Marek Krajewski (2016) przyjmuje, że „edukacja kulturowa to nie tyl-

ko przygotowywanie do tworzenia i odbioru sztuki, ale raczej wyposażanie w kompetencje pozwalające na bycie w kulturze, korzystanie i współtworzenie jej zasobów, a tym samym pełnoprawne uczestnictwo w życiu zbiorowym” (zob. także: Krajewski, Skórzyńska 2017).

Wśród form i obszarów działalności badanych priorytetowe zadania skupiają się raczej na organizacji i realizacji projektów własnych, mniej na wspieraniu innych zajmujących się edukacją kulturową. Partnerstwo (współpraca) z innymi obecna jest przy realizacji projektów własnych i dochodzi do niej stosunkowo często. Badani najczęściej (zagregowane wskazania odpowiedzi: *tak wielokrotnie* i *tak, kilkakrotnie*) deklarowali współpracę z innymi instytucjami kultury. Prawie trzy czwarte (72%) wskazało te instytucje jako częstych partnerów działań w zakresie edukacji kulturowej. Stosunkowo często podejmowana jest również współpraca z innymi placówkami oświatowymi i z innymi edukatorami: ponad połowie podmiotów (64%) partnerowały wielokrotnie lub kilkakrotnie placówki oświatowe, a 60% badanych zadeklarowało, że ich instytucja współpracuje z innymi edukatorami, artystami. Nieco rzadziej pojawiły się wskazania współpracy z organizacjami pozarządowymi (56%). Najrzadziej w roli partnera w działaniach z zakresu edukacji kulturowej występują prywatne przedsiębiorstwa, spółki (44%), uczelnie wyższe (40%) oraz Kościół i inne organizacje kościelne/wyznaniowe (16%). Przy czym Kościół i organizacje kościelne/wyznaniowe najczęściej (44%) były wskazywane jako podmioty, z którymi w ogóle nie jest podejmowana współpraca (*Raport z badań uczestników...* 2016).

W związku z wymogami niektórych zadań projektowych, a także licznie zgłaszanymi trudnościami natury finansowej, technicznej, kadrowej (kompetencyjnej) oraz trudności z pozyskiwaniem uczestników, niezwykle ważnego znaczenia nabiera współpraca. Najczęściej jest ona podejmowana w kooperacji z instytucjami kultury i innymi edukatorami. Wszyscy badani mają doświadczenia w tym zakresie. Instytucje oświatowe wskazywano jako te, z którymi współpraca jest najbardziej intensywna. Wielokrotnie partnerują w projektach edukacji kulturowej aż połowie podmiotów reprezentowanych w badaniach.

Współpraca obejmuje przede wszystkim działania upowszechniające realizowane projekty. Prawie trzy czwarte podmiotów (76%) (zagregowane wskazania odpowiedzi: *we wszystkich działaniach, prawie we wszystkich działaniach, w połowie działań*) współpracuje z innymi w celu pozyskania uczestników, a 64% oczekuje wsparcia w promocji realizowanych przedsięwzięć. Ważnym obszarem współpracy, bo wskazywanym przez 72% podmiotów, jest współdziałanie, którego celem jest pomoc w realizacji projektów edukacyjnych i ich wsparcie techniczne. Równie często reprezentowane przez ba-

danych podmioty podejmują działania wspólnie z innymi (lub na zasadach podwykonawstwa), organizując przedsięwzięcia z zakresu edukacji kulturowej. Pozostałe wymienione formy współpracy podejmowane były stosunkowo rzadko – mniej podmiotów często nawiązuje inne formy współpracy. Mniej niż połowa lokuje współpracę w takich obszarach jak wsparcie finansowe i rzeczowe (40%), współpraca merytoryczna (40%), wspólne składanie wniosków grantowych (20%). Przy czym angażowanie partnerów w pozyskiwanie środków w ramach grantów jest tym obszarem, w którym najwięcej podmiotów nie podejmuje współpracy w ogóle (44%). Jest to ustalenie fałszyfikujące domysł, akcentujący korzyści finansowe płynące ze współpracy oraz konieczność poszukiwania partnerów w konkursach grantowych. Widać, że ten wymóg nie dominuje już w kryteriach ubiegania się o grant, przez co gotowość dzielenia się z innymi podmiotami pozyskanymi środkami jest niewielka.

Reasumując tę część rozważań trzeba wskazać, że współpraca to głównie działania promocyjne i pomoc w realizacji projektów, co w niewielkim zakresie przekłada się na wsparcie finansowe i rzeczowe oraz wspólne opracowanie koncepcji merytorycznej projektu, a także współdziałanie na rzecz wspólnego pozyskiwania środków finansowych.

Przedstawione wyniki upoważniają do sformułowania tezy, że edukatorzy biorący udział w szkoleniu dysponują wysokimi zasobami indywidualnymi. Mają bogate doświadczenie zawodowe, ugruntowane pracą w instytucjach oferujących uczestnikom/klientom zróżnicowaną ofertę w zakresie edukacji kulturowej – od strony formalnej, metodycznej i dziedzinowej. Takie obszary (instytucjonalne, terytorialne i społeczne) gwarantują pomnażanie zasobów kulturowych i budowanie kapitału społecznego edukatorów. W świetle zebranych danych uczestnicy szkolenia to osoby, które wydają się być aktywnie nastawione wobec rzeczywistości. Większość z nich pogłębia swoje umiejętności i zdobywa nowe kompetencje na studiach podyplomowych i korzysta z innych form doksztalcania. Część z nich realizuje się także w twórczości artystycznej.

Aktywność edukatorów w zakresie edukacji kulturowej w perspektywie porównawczej

Mimo niewielkiej próby badawczej skorelowaliśmy niektóre cechy badanych (bycie artystą, miejsce prowadzenia edukacji kulturowej, płeć, staż działań edukacyjnych, wykształcenie, kierunek studiów) z ich deklaracjami dotyczącymi różnych aspektów działań w zakresie edukacji kulturowej. Zabieg ten nie służył ujawnieniu zależności statystycznych. Może zostać natomiast wykorzystany do ewentualnego skonstruowania modelu teoretyczno-

metodologicznego na dalszych etapach badań w ramach projektu lub w innych badaniach.

Bycie artystą nie różnicuje podejmowania działań w różnych obszarach oraz korzystania ze źródeł wiedzy. Natomiast różna jest samoocena w zakresie poruszania się we współczesnej kulturze – swoją wiedzę i kompetencje wyżej oceniają artyści, a także częściej od pozostałych badanych korzystają z takich form działań, jak: konkursy, spotkania z zaproszonym gościem, przebywanie ze sobą.

Miejsce edukacji kulturowej w działalności różnicuje lokowanie jej w obszarze wsparcia merytorycznego dla innych podmiotów i prowadzenia badań, analiz, prac i spotkań naukowych. Im bardziej centralnie zlokalizowane jest miejsce, tym częściej pojawiają się takie działania. Natomiast dla innych rodzajów działalności cecha ta nie ma znaczenia. Nie różnicuje także częstości pojawiania się różnych form działań edukacyjnych oraz samooceny w zakresie poruszania się w różnych obszarach kultury.

Spółeczno-demograficzne cechy badanych nie modyfikują ich aktywności zawodowej. Bez względu na płeć, staż pracy, poziom wykształcenia czy kierunek ukończonych studiów tak samo często pojawiały się w deklaracjach badanych różne formy działań edukacyjnych, zbliżona była częstość korzystania z różnych źródeł wiedzy. Osoby różniące się analizowanymi cechami na podobnym poziomie dokonywały również samooceny w zakresie poruszania się w różnych obszarach kultury.

Narracje badanych edukatorów

W części badań prowadzonych drogą pogłębionych wywiadów brali udział ci sami uczestnicy szkolenia w RCAK. Skierowano do nich 12 pytań otwartych, dotyczących: rozumienia edukacji kulturowej i jej znaczenia w życiu młodego pokolenia, udziału badanych w warsztatach i oceny ich przydatności dla praktyki oraz oczekiwań związanych z edukacją kulturową. Pytania te miały charakter jedynie ukierunkowujący, dlatego prowadzący wywiady zachęcali interlokutorów do dzielenia się głębszymi refleksjami, snucia narracji i sami wchodzili w dialog z edukatorami. Było to badanie o charakterze narracyjno-dialogowym. Przebieg wywiadów był za zgodą badanych nagrywany na urządzeniu rejestrującym, po czym dokonano transkrypcji ich treści.

Udział w szkoleniach

Wśród badanych 15 osób uczestniczyło już w różnego typu szkoleniach (warsztaty metodyczne i specjalistyczne, konferencje, szkolenia, studia podyplomowe, debaty i dyskusje panelowe, pokazy i prezentacje, coaching,

kursy instruktorskie itp.), 10 nie miało takich doświadczeń. Ich organizatorami były głównie instytucje oświatowe oraz instytucje kultury – lokalne i ogólnopolskie. Niewielki był udział niepublicznych organizatorów.

Różny był czas ich trwania (od kilku godzin do kilkunastu dni) oraz częstotliwość uczestnictwa (od jednorazowego uczestnictwa do nawet dwudziestokrotnego udziału). Większą częstotliwość udziału w szkoleniach zgłaszali nauczyciele. Może to świadczyć zarówno o wyższej świadomości znaczenia edukacji całożyciowej (zob. m.in.: Malewski 2010; Kargul 2005) tej kategorii edukatorów, swoistym „wytrenowaniu” w procesie doksztalcania i modernizacji wiedzy i umiejętności, jak też o dostosowaniu się do wymagań awansowych w zawodach pedagogicznych, których składnikiem jest formalne potwierdzanie nabytych kompetencji. Wzmacnia ten domysł wskazanie przez dziewięć badanych, że uczestnicy otrzymywali dodatkowo uprawnienia w postaci formalnych certyfikatów określających zdobycie uprawnień, w pozostałych były to szkolenia otwarte bez potwierdzania uprawnień.

Oprócz ilościowego aspektu udziału badanych w doksztalcaniu ważną była ich opinia o poziomie merytorycznym tych szkoleń, przydatności do praktyki, zbalansowania proporcji między nabytą wiedzą a umiejętnościami. Podkreślano ich wysoki poziom oraz przydatność praktyczną dla badanych. Jedynie dwie osoby zgłosiły opinię aprobującą, ale z akcentem krytycznym (*różnie bywało, jedne były lepsze, bardziej przydatne, inne mniej*). Pozostali badani wypowiadali się entuzjastycznie (*było super, tematyka trafiona idealnie, wyborni prowadzący*) lub aprobująco z akcentem racjonalnym (*wiedza i umiejętności przydatne, wykorzystałam w praktyce, wysoki poziom wiedzy specjalistycznej, były inspirujące, pokazały nowe/inne możliwości działań*). Można taką ocenę odczytać zarówno jako wskaźnik rzeczywistego poziomu tych szkoleń, jak i skromnych wymagań ze strony uczestników (szczególnie gdy motywem uczestnictwa było uzyskanie formalnego dokumentu) lub też niskiego poziomu krytycyzmu badanych.

Jakie uzasadnienia pojawiły się w gronie dziesięciorga rozmówców, którzy dotychczas nie uczestniczyli w żadnym szkoleniu? Najczęściej wskazywano na dwa powody: brak wiedzy o takich szkoleniach oraz brak interesującej oferty szkoleń. Rzadziej na brak potrzeby ze strony badanych oraz na bariery finansowe. Wszyscy jednak podkreślili gotowość udziału w takich szkoleniach, co sygnalizuje istnienie bazy rekrutacyjnej na zorganizowane formy edukacji całożyciowej.

Skoro badani dostrzegają potrzebę podwyższania kompetencji w obszarze edukacji kulturowej, to jakie są ich oczekiwania pod adresem organizatorów? Oczekują pomocy w radzeniu sobie z problemami formalnymi przy pozyskiwaniu, realizacji i rozliczaniu projektów z obszaru edukacji kul-

turowej i animacji. Chodzi o tworzenia wniosków projektowych, wskazanie sposobów docierania do projektów grantowych, zdobycie wiedzy o sponsoringu. Oczekują wiedzy i umiejętności praktycznych do prowadzenia edukacji kulturowej, a także uzyskania formalnego przygotowania instruktorskiego i coachingowego, potwierdzonego certyfikatami. Nielicznym wystarczy nowa wiedza i umiejętności bez certyfikowania nabytych kompetencji. Pojedynczy rozmówcy chcieliby umożliwienia kontaktu z mentorami i praktykami, zbliżenia praktyki animacyjnej z edukacyjną, tworzenie stałej platformy spotkań i wymiany doświadczeń. Jest to potrzeba wzmocnienia relacyjnego aspektu edukacji kulturowej (Krajewski 2013).

Kontakty interpersonalne badanych jako przestrzeń tworzenia sieci społecznych

Jednym z ważnych celów projektu było stworzenie sieci powiązań osób działających w obszarze edukacji kulturowej, dlatego ustalano, czy badani znali się wcześniej: 12 osób znało się wcześniej, 13 nie. Była to różna znajomość – z widzenia (5 osób), ze spotkań (7), o charakterze prywatnym (5), zawodowym (7) (czasami te dwa rodzaje znajomości występowały łącznie). Owe zawodowe kontakty dotyczyły głównie nauczycieli, rzadziej osób związanych z kulturą. Tylko dwie osoby nie współpracowały ze znajomymi uczestniczącymi w warsztatach, pozostałe tak, głównie w zakresie praktyki zawodowej, w ramach fundacji, uczestnictwa w zajęciach szkoleniowych i na studiach. Jak widać, tylko minimalnie więcej nie znało pozostałych, natomiast spośród znających się zdecydowana większość współpracowała z sobą – głównie na płaszczyźnie zawodowej.

Zajęcia warsztatowe w ramach projektu mogły stanowić także płaszczyznę nawiązania nowych znajomości i współpracy w dziedzinie edukacji kulturowej. W trakcie zajęć 20 uczestników już to uczyniło, podkreślając, że to najważniejsza ich wartość. Konkretnie decyzje dotyczące wspólnych działań podjęło 8 uczestników, 6 innych poważnie rozważa taką współpracę, a 6 pozostałych jeszcze nie wie czy dojdzie do współdziałania z innymi uczestnikami szkolenia. Tylko 5 badanych nie nawiązało jeszcze kontaktów. „Widać więc, że dla 14 osób nawet relatywnie krótki, bo weekendowy pobyt na wspólnych zajęciach stworzył przesłankę do nawiązania współpracy w zakresie edukacji kulturowej. Można uznać to za sukces organizatorów – realizatorów projektu *Kultura Tędy*, tym bardziej że 6 kolejnych osób myśli o takiej współpracy” (*Raport z badań uczestników...* 2016, s. 25).

Problemy edukatorów i sposoby ich przewycięzania

Jak rozmówcy radzą sobie z problemami towarzyszącymi edukacji kulturowej? Analizy rozpoczęto od identyfikacji listy problemów – czy mają one

miejsce w praktyce badanych, czego dotyczą i jakie jest ich źródło (wewnętrzne czy zewnętrzne). Najczęściej wskazywano na: trudności z pozyskiwaniem środków na działania z tego obszaru (zgłasza to ponad połowa badanych); szeroko rozumiane kłopoty logistyczne; zakres rozumienia edukacji kulturowej – zarówno przez samych edukatorów/animatorów, jak też w otoczeniu społecznym. Dominuje wąskie, artystyczne ujmowanie edukacji kulturowej, które Antonina Kłoskowska określa mianem kultury symbolicznej o funkcjach autotelicznych (por.: Kłoskowska 1983, 1984, 1991), co tworzy bariery natury świadomościowej; trudności o charakterze społecznym, tkwiące w uczestnikach lub potencjalnych uczestnikach (brak chęci, zaangażowania); konkurencyjność oddziaływania nowych mediów; niechęć rodziców do inwestowania w edukację kulturową dzieci; brak świadomości władz i sponsorów o wadze takiej edukacji jako inwestycji w światłego, wrażliwego i twórczego obywatela; deficyt czasu po stronie edukatorów oraz edukowanych; brak gotowości do współdziałania innych podmiotów edukacji kulturowej (konkurencja w ubieganiu się o środki oraz konieczność dzielenia się sukcesem – myślenie w kategoriach resortowych, partykularyzm); bariery osobiste (uprzedzenia i zawiść), niska gotowość edukatorów do wykraczania poza stosowane schematy (brak otwartości na innowacyjność); słaba informacja o inicjatywach oraz kłopoty z komunikacją interpersonalną; sztywne siatki godzin dydaktycznych w szkołach; biurokracja w instytucjach (szkołach, urzędach, placówkach kultury); kłopoty z rekrutacją uczestników (brak chęci z ich stronnym oraz niż demograficzny rzutu na frekwencję).

Jak widać, jest to obszerna lista barier o rodowodzie wewnętrznym, tkwiących w samych edukatorach i uczestnikach (wola działania, kompetencje, schematyzm itp.), jak i poza nimi (oprzyrządowanie legislacyjno-organizacyjne, logistyka, brak środków, dezintegracja społeczna). Badani mają więc obszerną i względnie trafną diagnozę stanu trudności i ich przyczyn. Jak zatem radzą sobie z nimi i jakie działania uważają za niezbędne dla łagodzenia lub eliminacji tych problemów? Troje badanych nie przedstawiło żadnych rozwiązań. Pozostali zaproponowali obszerną listę pomysłów ich rozwiązania. Najczęściej wymieniano: ubieganie się o granty; poszukiwanie wsparcia logistycznego; permanentne przełamywanie niechęci różnych podmiotów do współpracy (głównie szkół); zawieranie aliansów na bazie wspólnych korzyści; budowanie sieciowych powiązań zamiast konkutowania; zapraszanie animatorów i artystów do szkół; dbanie o ciągłość projektów (przełamywanie okazjonalności i jednorazowości w działaniach edukacyjnych); budowanie partnerstwa z władzami lokalnymi; współpraca z sektorem produkcji (wsparcie materiałowe); promowanie atmosfery sprzyjającej edukacji kulturowej; zwiększanie pola wolności twórczej i swobody odczy-

tywania znaczeń kulturowych; uelastycznienie struktury i zadań instytucji kultury; odkrywanie w sobie i u innych pasji do działań; pokonywanie barier psychicznych. Oprócz tego pojawiło się dużo pomysłów jednostkowych, autorskich, o których szerzej w *Raporcie (Raport z badań uczestników... 2016)*.

Rozumienie edukacji kulturowej i argumenty na rzecz jej prowadzenia

Badaczy zaskoczyła rezerwa i powściągliwość badanych w wypowiedaniu się w tej sprawie. Padają odpowiedzi, że jest to korzystanie z kultury lub też tylko pośrednio określano zakres znaczeniowy edukacji kulturowej odpowiadając na kolejne pytanie dotyczące argumentów na rzecz potrzeby jej prowadzenia. Jednak syntetyzując różne wypowiedzi w tej sprawie wyłania się tendencja w kierunku tradycyjnego ujmowania edukacji kulturowej jako wprowadzanie w kulturę, uczenie rozumienia kultury, „oswajanie” ze sztuką, ułatwianie dostępu do niej i jej odbioru. W takich kategoriach pojęcie to rozumie większość badanych. Dodawano, że jest to własna twórczość oraz uczenie się przez tworzenie lub doświadczanie kultury z udziałem przedstawicieli różnych dziedzin, głównie w formie projektowej (tak to ujmowali artyści) lub że jest to budzenie wrażliwości na sztukę, człowieka oraz przyrodę (nauczyciele). Orientacja pedagogiczna wyraźna była w instrumentalnym ujęciu upatrującym w edukacji kulturowej możliwości kompensowania braków, sposobu usamodzielniania dziecka, uwrażliwiania i budzenia refleksyjności podmiotu (jedno z charakterystycznych określeń rozmówcy: *dopieszczanie ducha*). Ten sposób ujmowania edukacji kulturowej wpisuje się w wąskie rozumienie kultury jako przestrzeni zachowań i wytworów artystycznych (Kłoskowska 1991, 1984, 1983; Golka 2008; Kasprów 1982 i in.). Były jednak wypowiedzi, które abstrahowały od wąskiego ujęcia kultury, a także jej pedagogicznej instrumentalizacji. Edukatorzy odwoływali się do szerokiego, antropologicznego ujmowania kultury, stwierdzając, „że jest to nauka o korzeniach, tradycji, o dociekaniu prawdy – inaczej, że jest to bardzo szeroko rozumiana część edukacji humanistycznej niezbędna dla samorozwoju, samoświadomości i świadomości otoczenia. Może ona stanowić barierę przed postępującą medializacją zachowań współczesnych ludzi – głównie dzieci i młodzieży” (*Raport z badań uczestników... 2016*, s. 37). Większość z przywołanych cech definicyjnych edukacji kulturowej, takich jak wspieranie młodego człowieka w rozwoju, kształtowanie zdolności do wyrażania swoich uczuć i emocji, zdobywanie kompetencji komunikacyjnych niezbędnych w społecznych interakcjach, była przywołana jako argument na rzecz konieczności jej prowadzenia, co wpisuje się w paradygmat animacji kultury (zob. m.in.: Idzikowski 2013, 2012, 2003; Kubinowski 2013). Taki pogląd

wyrażała zdecydowana większość rozmówców. „Pojawiały się też argumenty rozbieżne, a nawet sprzeczne. Przykładem może być pogląd, że służy ona podtrzymywaniu tradycji, nawiązuje do korzeni, buduje historyczną tożsamość i świadomość odrębności kulturowej *versus* pogląd, że kultura to coś, co nas otacza, to współczesność, a nie ‘pławienie się’ w przeszłości. Inne argumenty odwoływały się do konieczności uprzystępniania, tłumaczenia i ‘oswajania’ sztuki współczesnej, która poprzez swoją hermetyczność staje się obca i niedostępna” (*Raport z badań uczestników...* 2016, s. 38).

Próba syntezy

Badania ujawniły heterogeniczny skład edukatorów podejmujących wyzwania w zakresie edukacji kulturowej. Są to osoby o zróżnicowanych profesjach, pracujące we względnie różnorodnym spektrum instytucji bądź prowadzące działania na własny rachunek oraz przedstawiciele wolnych zawodów. Jedyłą wspólną cechą jest posiadanie wyższego wykształcenia, jednak o zróżnicowanym profilu kierunkowym. Dominują nauczyciele i animatorzy kultury, a wyrazistą (choć nieliczną) grupę stanowią artyści. Rysem charakterystycznym praktyki edukacyjnej badanych jest bogactwo doświadczeń w zakresie form, metod, dziedzin kultury i środowisk mieszczących się w obszarze ich działania. Także otwartość na samoedukację, wzbogacanie własnego warsztatu edukatora kultury wsparte dużą liczbą udziałów w szkoleniach i warsztatach są cechą typową dla osób poszukujących, otwartych na wiedzę, myślących innowacyjnie. Rozumienie przez nich kultury i edukacji ma cechy tradycyjnie wąskiego ujmowania tych pojęć, ale z przywołanych przez badanych argumentów na rzecz prowadzenia edukacji kulturowej wynika przesuwanie się jej cech atrybutywnych w kierunku szerszego, relacyjnego rozumienia kultury, bliskiemu niemieckiej socjokulturze (Krajewski 2013; Słowińska 2007, 2017). Mimo nieufności do współpracy z innymi podmiotami, badani w trakcie warsztatów nawiązali nowe kontakty i zainicjowali współpracę na polu edukacji kulturowej – co stało się załączkiem sieciowych powiązań, przez co wpisało się w główny cel realizowanego projektu.

Literatura

- GOLKA M. (2008), *Socjologia kultury*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- IDZIKOWSKI B. (2003), Dylematy animacji, „Człowiek – Teraźniejszość – Edukacja”, nr 3(23).

- IDZIKOWSKI B. (2012), Interdyscyplinarne konteksty animacji kultury, „Rocznik Lubuski”, t. 38, cz. 2.
- IDZIKOWSKI B. (2013), Teoria i praktyka animacji kultury w czasach ponowoczesnych, [w:] Animacja kultury. Współczesne dyskursy teorii i praktyki, red. D. Kubinowski, U. Lewartowicz, MAKmed, Lublin.
- KARGUL J. (2005), Obszary pozaformalnej i nieformalnej edukacji dorosłych. Przesłanki do budowania całościowej edukacji, wyd. 2 rozszerzone i zmienione, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- KARGUL J. (2012), Upowszechnianie, animacja, komercjalizacja kultury, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- KARGUL J., SŁOWIŃSKA S., GANCARZ M. (2004), Z prądem i pod prąd. Lubuskie instytucje kultury w nowym ładzie społecznym, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- KASPRÓW E. (1982), Wzory i modele aktywności kulturalnej w środowiskach robotniczych i inteligenckich, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- KŁOSKOWSKA A. (1983), Socjologia kultury, PWN, Warszawa.
- KŁOSKOWSKA A. (1984), Kultura symboliczna poza sferą autoteliczności, [w:] Wizje człowieka i społeczeństwa w teoriach i badaniach naukowych, red. S. Nowak, PWN, Warszawa.
- KŁOSKOWSKA A. (1991), Kultura, [w:] Encyklopedia kultury polskiej XX wieku, t.1: Pojęcia i problemy wiedzy o kulturze, red. A. Kłoskowska, Instytut Kultury, Wrocław.
- KRAJEWSKI M. (2013), W kierunku relacyjnej koncepcji kultury, „Kultura i Społeczeństwo”, t. 57, nr 1.
- KRAJEWSKI M. (2016), <http://www.edukacjakulturowa.pl/about> [data dostępu: 10.04.2014].
- KRAJEWSKI M., SKÓRZYŃSKA A., (RED.) (2017), Diagnoza w kulturze, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa, <https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/programy-dotacyjne-nck/bardzo-mloda-kultura/aktualnosci/-diagnoza-w-kulturze-pobierz-darmowy-e-book-> [data dostępu: 5.10.2017].
- KUBINOWSKI D. (2013), Współczesne paradygmaty animacji kultury, [w:] Animacja kultury. Współczesne dyskursy teorii i praktyki, red. D. Kubinowski, U. Lewartowicz, MAKmed, Lublin.

- MALEWSKI M. (2010), *Od nauczania do uczenia się. O paradygmatycznej zmianie w andragogice*, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- RAPORT z badań diagnostycznych edukacji kulturowej w województwie lubuskim ramach programu „Bardzo młoda kultura” (etap pierwszy) (2016), http://kulturatecy.pl/wp-content/uploads/2017/01/Raport_BMK_Kultura_tedy_13_07_2016.pdf [data dostępu: 10.04.2014].
- RAPORT z badań uczestników szkolenia z zakresu edukacji kulturowej prowadzonego w ramach programu „Bardzo młoda kultura” (etap drugi) (2016), http://rcak.fluidagency.pl/wp-content/uploads/2017/01/Raport2_BMK_Kultura_tedy_13.11.2016.pdf [data dostępu: 10.04.2017].
- SŁOWIŃSKA S. (2007), *Edukacja kulturalna w Polsce i w Niemczech. Inspiracje – propozycje – koncepcje*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków.
- SŁOWIŃSKA S. (2017), *Sensy oddolnych inicjatyw kulturalnych w interpretacjach ich realizatorów*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.

Bogdan Idzikowski
Edyta Mianowska

CULTURAL EDUCATION IN THE OPINION OF ITS PROVIDERS – WORKSHOP PARTICIPANTS WITHIN THE *KULTURA TĘDY* PROJECT

Keywords: cultural education, forms of education, social network, cultural competence.

The study in this article is a diagnostic part of the Polish programme entitled “Bardzo młoda kultura”, realized in the Lubuskie Voievodship within the “Kultura tędy” project. The research material comes from the second research round, and involves 25 participants of the training for cultural education providers, which took place in the summer of 2016 at Regionalne Centrum Animacji Kultury (the Regional Centre of Cultural Animation) in Zielona Góra. The study had a mixed, quantitative and qualitative, character. It was based on a questionnaire and an in-depth, focused interview. The aim of the study was to outline the socio-cultural and demographic structure of the education providers – participants of the training: the teaching forms and methods used in educational work; institutional affiliations; cooperating partners in creating network connections; barriers (difficulties) in their work; expectations towards external subjects; self-assessment of

competence and of readiness to update their knowledge (participation in courses and workshops); the scope/field and areas of culture used in teaching; sources of gaining knowledge and skills that culture providers need; understanding the conceptual scope of cultural education, including the ability to argue for the purposefulness of teaching.

Bogdan Idzikowski
Edyta Mianowska

EDUKACJA KULTUROWA W OPINII JEJ REALIZATORÓW – UCZESTNIKÓW WARSZTATÓW W RAMACH PROJEKTU KULTURA TĘDY

Słowa kluczowe: edukacja kulturowa, formy edukacji, sieci społeczne, kompetencje kulturowe.

Prezentowane w tekście badania stanowią diagnostyczną część ogólnopolskiego programu *Bardzo Młoda Kultura*, realizowanego w województwie lubuskim w ramach projektu *Kultura Tędy*. Materiał badawczy pochodzi z drugiej części pierwszego etapu badań i dotyczy 25 uczestników szkolenia dla realizatorów edukacji kulturowej, które odbyło się latem 2016 r. w Regionalnym Centrum Animacji Kultury w Zielonej Górze. Badania miały mieszany, ilościowo-jakościowy charakter, oparty na kwestionariuszu ankiety oraz pogłębionych, ukierunkowanych wywiadach. Celem było rozpoznanie struktury społeczno-kulturowej i demograficznej edukatorów – uczestników szkolenia, stosowanych przez nich form i metod pracy edukacyjnej, afiliacji instytucjonalnej, partnerów współpracy dla tworzenia powiązań sieciowych, barier (trudności) w ich pracy, oczekiwań pod adresem podmiotów zewnętrznych, samooceny własnych kompetencji i gotowości do modernizacji wiedzy (udział w kursach i warsztatach), zakresu/obszaru i dziedzin kultury wykorzystywanych w edukacji, źródeł pozyskiwania wiedzy i umiejętności niezbędnych edukatorowi kultury oraz rozumienia zakresu znaczeniowego edukacji kulturowej, w tym umiejętności argumentowania celowości jej prowadzenia.